

A jászok öntudat dicséretes dokumentuma, a Jászkunsági évszázadok

Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója a könyv rövid bevezetőjében (*A Jászkunság kutatása konferenciák története*) az erős jászok öntudat meglétével magyarázza a konferenciák történetét, amelynek ez a kötete éppen az ő gondosan megálmodott szerkesztésében jelent meg 2018-ban. Kiadója a Jász Múzeumért Alapítvány. Szép tisztelgés volt ez az immár IX. konferencia-anyag a 2014-ben éppen 140 éves Jász Múzeum előtt is. 24 tudós kutató tette le az asztalra a munkáját! Gyönyörűsége a könyv külleme, a borítón Sterió Károly festménye, a *Néptánc Jászberényben* (1857) örökíti meg a korabeli utcai népünnepély életes pillanatait, és hívogat bennünket is, hogy kinyissuk ezt a gazdag gyűjteményt, amelyben a szerzők jól összeszedett, szemléletesen elrendezett írásai színesítik a jászok évszázadokat.

Fodor István régész kizárásos mérlegeléssel állapítja meg *Az Észak-Kaukázus és a honfoglalás előtti magyarság* című dolgozatában, hogy „a régészeti adatok semmiben nem támogatják a magyarság kaukázusi jelenlétének ötletét”.

Selmeczi László régész szintén hipotéziseket mérlegel, amikor *A jászok betelepítése a Jászságba* címmel értekezik. Főleg nyolc jeles tudós nézetével szembeül. Hogy mennyi találgatás, cáfolatkísérelt vezet el a biztosan mondható végeredményhez, ezt ízelhetjük Selmeczi okfejtéseiben. Az a biztos, hogy „a négyszállási jászok a 13. század közepén telepedtek le a későbbi Jászság területén”, és „A régészeti leletanyagban semmiféle nyoma sincs annak, hogy a Jászság területére a 14. század közepén tömeges betelepítés történt volna”. (Tehát maradtunk az irányadó 1239. március 27-i, illetve az 1246 előtti-körülí dátumnál: IV. Béla fogadja Kötöny kán népét, majd a tatárjárás után behívja a kunokat.)

Pálóczi Horváth András régész *A kunok korai történetének fő problémáit* tárja elénk. Előbb áttekinti a kunok elnevezéseit. „A quman minden bizonnyal színnévből lett népnév, jelentése 'fakó, sápadt.'” *A kun és a qun népnév* kapcsán előbb Németh Gyulát említi, aki szerint „a qun és quman név egyazon népre vonatkozik”. Vásáry István véleménye szerint „a Quman és Qun nevek összetartoznak, és így a magyar kun név is a kunok egyik őnelnevezésére megy vissza”.

Györffy György viszont azt tartja, hogy „a kun népnevet a magyarok ragasztották rá a kumanokra.” Ezután a régész „az egész 11-13. századi kun népességre vonatkoztatott kuman, illetve kipsak elnevezés” háttérrel foglalkozik. Végül részletesen vizsgálja a 11. századi migráció belső-ázsiai hátterét.

Szabó Géza régész dolgozatának címe: *A Nart-eposz a bronzkori és a korai vaskori leletek tükrében*. Vagyis „a Nart-eposz alapján értelmezhető, bronzkori és kora vaskori leleteinket” vizsgálja: „azokra a csontokra térek ki részletesebben, amelyeket Selmeczi László a legjelentesebb állatcsont darabkáknak tart.” A négyszállási középkori jász sírokban

A könyv borítója

ugyanis Selmeczi óvó-, védő talizmánokat talált, állatcsontdarabkákat, nyúl sarokcsontokat, juh asztragaloszokat (ugrócsontok, a lábtő csontjai), „amelyeket nyakba függesztve viseltek, amelyek azonban ékszerként, használati tárgyként nem értelmezhetők”, vagyis szakrális szerepük volt, például termékenységvarázsló, könnyű szülést elősegítő. A népvándorlással hozható kapcsolatba az asztragalosz-leletek Keletről Nyugatra való elterjedése. Fontos megállapítása a jászokra vonatkozóan: „Az indoiráni népek bevándorlása a késő bronzkor – korai vaskor időszakától a népvándorlások keletről érkező sorozatos hullámai miatt – mint azt a Négyszállási I. temető

sírjaiban talált, az oszét területekről a 13. század közepén beköltöző jászok átfúrt asztragaloszai is bizonyítják – a Kárpát-medencében a középkorban is tartott.”

Tóth Nándor történész *A kunok taktikájáról* értekezik. „A taktikai mozgékonyt a nomádok alaposan kihasználták a nyílt mezőkön az ellenség gyalogságával szemben, de a lassabban és merevebben mozgó (mozgatható) európai típusú lovassággal is sikerrel mérkőztek meg számos alkalommal.” „A kis létszámú nehézlóvaság mellett pedig a sereget közepes- vagy könnyűlovasok alkották, a gyalogság gyakran csak elenyésző vagy teljesen alárendelt szerepű volt, általában segédszerepek alkották.”

„A 13. századi ábrázolásokon a mongolokat is gyakran igen nehéz páncélokban láthatjuk”. Részletesen ír az 1099 május eleji przemysl-i csatáról, amikor a kunok Könyves Kálmán királyunk seregét a vár alatt szétverik és hazakergetik. Említi az 1278. augusztus 26-ai morvamezei csatát is, ahol I. (Habsburg) Rudolf német király és IV. (Kun) László hadai legyőzik II. (Premysl) Ottokár cseh király seregét: „...a kunok tipikus könnyűlovas harcmódot követtek.” Megállapítja azt is, hogy „a mongolok ellen valós ellenállást szinte csak a kunok tudtak felmutatni”.

Hidán Csaba László régész, történész, harcművészet-oktató azt vizsgálja, milyen a *Páncélhasználat a sztyepei lovas népeknél a 10-13. században*. Bőséges tény- és képanyag bemutatása után meggyőző a summázat.

„A lóhátról való nyilazás a legfontosabb tényező, ami a sztyepei nomádok páncélhasználatát kialakította. Akár a szkíták korában, akár a 10. században, akár a késő-középkorban e népek olyan páncélokot használtak, amelyek lehetővé tették a nyilazást előre és hátra egyaránt, valamint a lándzsavívást és a nyeregben a gyors le- és elhajlásokat”.

„A nyilazáshoz és a lándzsavíváshoz mindkét kezét használni kell. Éppen emiatt a páncél jelentősége megnő a sztyepei lovasoknál, mert miután felvették a páncélt, mindkét kezük szabad maradt. Pajzs használata esetén csak az egyik kéz használható támadó fegyver forgatására. A keleti és nyugati harcmód és a páncélhasználat köz itt van a nagy különbség”.

(folytatás a 26. oldalon)

(folytatás a 25. oldalról)

Tóth Péter történész beszámol, milyen volt A jászok adózása a középkorban. Kifejti: adóztak bizony, csak másképp! Ami valamelyest rámutat a kun és jász öntudat nyitjára is: „valószínűnek látszik, hogy a jászok, mint királyi jobbágyok adózása a középkorban megfelelt az egész országban érvényes adózási rendnek. Voltak azonban nagyon jelentős különbségek is: egyrészt a különféle adófajtákat egy rögzített összegben meg kellett váltani, és ez az összeg nem változott, miközben az adófizetésre kötelezettek száma folyamatosan és jelentősen növekedett; ezt a későbbiekben az érintettek bátran értelmezhatték úgy, mint kiváltságos állapotot.” A census a pénzben fizetendő kilenced, az akó a kilencednek megfelelő terményadó. „A jász kapitányoknak elsősorban ezt az adót kellett fizetniük, (...) egy kiváltságlevél elárulja, hogy négy szállás – Berény, Fényszaru, Árokszállás, és Négyszállás – 1473-ban 500 forintot fizetett census címén, mégpedig részletben, Szent György és Szent Mihály napján”. 1514-ben viszont a XXIII. törvénycikkely úgy rendelkezik: „a királyi birtokokon lakó jobbágyok, közéjük értve a jászokat és a kunokat is, ugyanazokra az adókra és szolgáltatokra legyenek kötelezve, mint az ország többi jobbágya.” Tóth Péter szerint „kellett dézsmának lennie”. Az egyházi intézmények fenntartására szolgált, „valószínűleg nem a püspököknek szolgáltatták, hanem közvetlenül a papjaiknak.” A katonai szolgáltról megjegyzi: „Lehetséges, sőt nagyon valószínű, hogy kezdetben a katonai szolgálat, azaz a személyes hadba vonulás minden arra képes jászot terhelt; az is bizonyos azonban, hogy a 15. században már csak a kapitányok voltak kötelezve a hadjáratokban való részvételre.”

Bánkiné Molnár Erzsébet levéltáros, történész műve a Jogszokások a Jászkun kerület népéletében. „A jogszokásnál nem a bíróság, hanem a közvélemény állít kényszert a norma mögé”. Majd „a normáknak legtöbbször (...) a helyi társadalomnak a jogszokásai közül emelték a jogalkotók a szokásjogba”. Bőséges példát hoz a helyi gyakorlatból. „A község közös haszonvételeből a kapitányt a jogszokás szerint egyharmad rész illette”. „A redempció előtt a földhasználatot mind a Jászságban, mind a Kunságban a helyi jogszokások szabályozták és a tanács felügyelte”. „A tanács állapította meg, hogy a község által a földesúrnak fizetendő árenda összegéből a lakosnak mennyit kell a közösbbe fizetnie”. „A redempciót megelőzően senkinek sem volt olyan

szántója, amit a maga örökének tekintetett. Azt, hogy melyik évben hol és mennyi földet szánthat a gazda, a helyi tanács által koordinált és felügyelt közösségi földhasználat szokásrendje szabta meg”. A jogszokás, illetve a szokásrend ellen vétkezőket olykor szinte brutális büntetés érte. „Jászdozsán 1744-ben írásba foglalták, hogy miként és milyen büntetést kapjanak az Isten ellen káromkodók”: „(...) minden személyválogatás nélkül az Deresben, vagy is a Templomnál lévő kalodában meg csapatik, vagy is Büntettetik ötven pálczával, vagy 50 korbáccsal”.

A régi Nagyunsághoz a tiszántúli kun települések tartoztak. **Bagi Gábor** történész kutatómunkájának címe: *Megjegyzések a Körösön túli nagykun területek kérdéséhez a 15-16. században*. Az „északi irányú visszaszorulás” témáját vizsgálja öt kungyanús település (Bábocka, Ecsér, Fábiánsebestyén, Öcsöd és Kunszentmárton) esetében, illetve Hatházi Scibes fia Balázs leszármazottjainak birtoklásait, mert ők azok, akik ezt a vidéket és településeit a Nagyunsághoz fűzik.

Nagy Janka Teodóra etnográfus jogi néprajzi műve *Az öregek megöléséről a vének tiszteletéig a Nart-eposzokban*. Ebben, mint írja: „az öregek megölését helyezem vizsgálatom fókuszába.” Hozzáteszük: az i. e 8-7. században született oszét eposz némely 13-14. századi ciklusában olvasható megölés-motívum önpusztító távoli-kései rokonai még a 20. század művészi feldolgozásaiban is léteztek. Elég, ha csak Sánta Ferenc Sokan voltunk (1952) novellájára gondolunk, vagy a japán Fukazava Hicsiró Zarándokének (1956) elbeszélésére, amely az „ösi öregasszony-kirakást” örökíti meg. A japán elbeszélésből készült és 1983-ban Cannes-ban nagydíjat nyert Imamura Sóhei-féle film, a *Narajama balladája* az egész világot megrázta.

A tudós rámutat, hogy az öregség helyi értéke a közösség, család, egyén viszonylatában a közösségben elfoglalt szerepétől függ. A település felső részén éltek a harcosok, számukra a legfőbb érték a hősiesség, az erő, bátorság, harci ügyesség. Közéjük tartozott a vén Urizmag. Köztudott volt Urizmag bölcsessége, ravasz bátorsága. A felesége, Satana segítségével sikerül igazolnia, hogy még öregen is hasznos lehet: „felhívja a figyelmeteket, mekkora sereget kell felszerelnetek”. Szándéka sikerül, „a fekete-tengeri király marháiból egy egész évig lakmároztak”, mind a három nemzetség. Később a földművelők nemzetisége a közösség nevében úgy döntött,

megölik az otthon maradt vénembert. „Tort rendezünk, meghívjuk rá az öreg Urizmagot, leitatjuk és megöljük.” „Eljött az ideje, hogy az öreg bikánkat levágjuk. (...) Ekkor az öreg Urizmag megértette, kiről is van szó, kitalálta, hogy érkezett a vége az életének.” A felesége segítségével megjelenő fia azonban a közösségi szokás ellenében megmenti az életét. Az eposzban tehát arra találunk példát, hogy a legöregebb megölésének szokása elavulóban van.

B. Gál Edit történész a könyv legelgondolkodtatóbb karriertörténetét írja meg: *Orczy István, a jászkun „főkapitány”*. „Lipót király 1702. március 22-én az összes kun pusztát 500 000 forintért Ferencz Lajos hercegnek (...) illetőleg a Német Lovagrendnek elzálogosította”. „Az elzálogosítás a Jászkunság lakossága számára a kiváltságok elvesztését és a jobbágyi sorba való süllyedését jelentette”.

„1714. május 10-én Ferenc Lajos herceg (...) Orczy Istvánt, Heves és Külső-Szolnok vármegye alispánját (...) nevezte ki a kerületek főkapitányává, és bízta meg a lovagrend inspektori feladatainak ellátásával.” Tehát „Orczyt (...) nem a nádor nevezte ki, és nem is tartozott sem neki, sem a helytartó tanácsnak beszámolási kötelezettséggel.” Alaposan ki is használta a történelmi helyzet adta lehetőségeit. „1716-ban a kezdődő török háborúk miatt ismét megindult az országban a belső vándorlás. Mivel a Jászkun Kerületben nem volt robotkényszeren alapuló majorsági nagybirtok, s ennek következtében robotszolgáltatás sem, így a terület vonzotta a környező megyék jobbágycsaládjait.” Orczy „Különösen a Nagyunság 18. századi újjátelepülésének volt a szellemi irányítója.”

A Szeged melletti Kiskundorozsma is neki köszönheti létezését.

„1731. április 13-án Orczy István római szent birodalmi bárói címet nyert”. III. Károly 1731. április 26-án kiadott oklevelében a Pesti Invalidus Háza ruházta át a földesúri jogokat. A földesúri adminisztrátori tisztséget pár évig „báró Orczy István egész sor vármegyei község földbirtokosa látta el”. Orczy István (1699 – 1749) élelmes ember volt, 1714 és 1733 közötti húszéves „hasznos” inspektori tevékenysége idején lett kisnemesből báróvá. „Fekvő birtokainak nagysága meghaladta a 250 ezer holdat”. Ez a harácsoló főúr „korunk hőse” volt.

Papp Izabella levéltáros tanulmányának címe: *Vándorkereskedőkből redemptusok*. Újabb sikertörténet. A görög vándorkereskedők generációi fokozatosan építik ki a saját karrierjeiket: be-

település, alkalmazkodás, beilleszkedés, a légüres tér adta lehetőségek felmérése (boltosok, haszonbérlok, hitelezők), kihasználása (kölcsönzés, zálog, földvásárlás, öröklés) révén, s végül a földszerzéssel megtörténik a jászkun jogok megszerzése, a közéleti szerepvállalás.

„A görög kereskedők a 18. században igen jelentős szerepet játszottak az ország kereskedelmi és hiteléletében”. „Szorgalmuk, kiváló alkalmazkodó képességük és személyi tulajdonságuk is hozzájárult ahhoz, hogy a későbbiek során a kiváltságos közösségek egyenrangú tagjaivá váltak”.

A 19. század elején már feltűnnek a magyar nevű görögök. „1802-ben Tóth Mihály és Imre karcagi lakos 6 láncaja földet adott át zálogba Pap István és Szappanos János görög árendásnak 300 forintos tartozásuk fejében”. „(...) a görögök a bolt és a ház megvétele után leggyakrabban kertet, szőlőt vásároltak, hiszen erről mondtak le először tulajdonosaik”. „1834-ben Kondorosi Mihályt Túrkevéen tanácstagga választották”. „Idegen származásuk lassan feledésbe merült, és mint tekintélyes családokat tartották őket számon”. „(...) de a 19. század közepétől a görögök helyét és szerepét a Jászkunságban is a zsidó kereskedők vették át”.

Szikszai Mihály főlevéltáros munkája az Így utaztak hajdanán. A Jászság és a Nagy-kunság úthálózata a reformkorban. „Különösen rossz volt a helyzet a Tiszántúlon, a Nagy-kun Kerületben. Hiába vezetett itt Szolnok Debrecen közt a sóút, majd a postaút, a Tiszántúl legmocsarasabb területén kanyargó töltésről rémségeket meséltek az utazók”.

„A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc után a Habsburgok megszervezték a rendszeres postajáratokat”. „Sok posta fogadóval kapcsolódott össze: ilyen a ma is álló jászárokszállási fogadó”. „Pestről két nagyobb postavonal vezetett, az egyik Hatvan érintésével Kassára ment, a másik Kecskeméten át Szegedre”.

„A só szállítása az egyik legtekélyesebben megszervezett ellátási rendszer volt a 18. században Magyarországon”. „Erdély sóbányáiból a szárazföldi és a vízi utat egyaránt használták. A vízi út a Maros folyón Gyulafehérvártól Szegedig, majd tovább a Tiszán, Dunán Belgrádig, innen a Dráván Eszékig vezetett. A legfontosabb szárazföldi út az erdélyi sóaknáktól haladt Pest felé”. „Ennek jelentősebb állomásai voltak: Déda – Margitta – Székelyhíd – Léta – Pályi – Sáránd – Szoboszló – Náduvvar – Madaras – Fegyvernek – Szentmiklós – Szolnok – Abony – Monor – Üllő – Pest.”

Örsi Julianna történész, társadalomkutató írása az *Első generációs értelmiségiek a Nagy-kunságban*. A 18. századtól vizsgálja az értelmiségi pályákat a 21. század elejéig bezárólag. „A Nagy-kunságban a török kiűzése, az Alföld újranépesedése után idegen származású, elsősorban új (kis)nemesek leszármazottjai kerültek értelmiségi állásokba”. „Az első orvosokat (chirurgusokat) valószínűleg az 1730-as nagy pestisjárvány idején a beszállásolt katonaság és a lakosság életének megmentése miatt ugyancsak a felsőbb szervek küldték a Kerületekbe. (Így került Karcagra Laczka János orvos is, az egyik jegyzőgeneráció őse.)”

„A helyi értelmiségi réteg kialakulásáról az 1770-es évektől beszélhetünk. Ez a réteg összefonódva a redemptus családokkal részt vett a helyi társadalomirányításban”. „Első generációs értelmiséggel azonban a 19-20. században is találkozunk”. Ők a történelmi (úri) értelmiség mellett a polgári értelmiséget képviselik. „Elválasztotta őket a származásuk, társadalmi körülményeik, életfelfogásuk és értékrendjük”. „Az 1940-es évek második felében bekövetkezett politikai átrendezés jó néhány nagy-kunsági szegény kisdíák részére megnyitotta az utat a továbbtanuláshoz”. A szerző politikai karrieret is említ. „A fényes szelek útján helyben is kialakult a paraszt-értelmiségi réteg. Ők alkotják az első generációs értelmiség egyik csoportját. A másik az elüldözött gazdag parasztok leszármazottai, a harmadik a politikai pozíciókba kerültekből kialakult csoport”. Napjainkban „A helycsere, gazdasági-politikai döntések átrendezték a helyi társadalmi hierarchiában a családok, egyének helyzetét, szerepét. Az értelmiségi pálya veszített vonzerejéből”.

Farkas Kristóf Vince történész *A rejtélyes kiskunfélegyházi kézirat* című cikkében kinyomozza, ki a szerzője a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban található különös iratnak, amelynek címe: *Jászok és Kúnok Ismérete, és azok Birtokainak Le Írása*. Ez a mű Írtattott Jász Apáthi Várossában 1799-ik Esztendőben. „A teljes kéziratot Tóth János, a Jász Múzeum igazgatója adta ki 1976-ban”. „A leghosszabb leírást Jászberényről olvashatjuk, de Kiskunhalasról, Karcagról, Kiskunfélegyházáról, valamint Kunhegyesről is bő leírás található”. A történész rájön, hogy a nagy helyismerettel rendelkező író írásképe nem lehet azonos idősebb Bedekovich Lőrinc írásképevel, mint korábban hitték, hanem nagy valószínűséggel „Horváth Péter, a Jász-kun Kerület aljegyzője és a jászberényi gimnázium igazgatója” a szerző.

Bathó Edit etnográfus *„Szabad valék mint a szárnyas madár...”* Kiss Ágoston jászkladányi tanító kéziratosa könyve a 19. századból című tanulmánya előljárójában kiemeli a 16. századtól jelentkező kéziratosa könyvek jelentőségét, köztük a 18-19. századi „népieket.” Ezután tér rá Kiss Ágoston (1823 – 1891) jászkladányi tanító négyrészes kézírásos naplójára. Kiss mindent lejegyez. Hitelesen ír a nagycsaládjukról, a ladányi iskoláról. Drámaian írja le az 1831-es dühöngő kolerajárvány elleni helyi küzdelmet. 1840-ben, 17 évesen nyakába veszi a világot. Megragadó a daccal teli hősiromantikus elhatározása: „Így a sorsom magam kezébe vettem, apám nem gyámoltított többé, nem volt vezér, nem volt tanács adó.” Kismaroson 1841-ben önkéntesnek áll be a császári-királyi hadseregbe. 10 esztendőre kötelezi el magát katonának: Milánó, Dalmácia. 1848-ban harcol a rácok ellen. 1850-ben Nagyváradon a katonai csendőrség kötelékébe lép, újabb 5 év. Aztán tanító Tiszaföldváron majd Tiszakécskén, Jászkladányban: „végtelen kitartása, tanulni akarása révén mégis elérte, amit annyira szeretett volna, tanító lett.” Naplójában a megörökítést is a tanító szándék vezérli.

Pethő László szociológus *Egy politizáló menedzser a közelmúltból* című munkája átvilágítja „a szocialista időszak Jászberényének” kulcsfiguráját. Gorjanc Ignác (1924–1987) életútjának kisebb-nagyobb mozzanatait is érzéketlenség tudja tenni. Családja gyökerei a mai Szlovéniába, Celjébe vezetnek. Apja „Csepelen, a viharos gyorsasággal fejlődő Weis Manfréd Művekben vállalt állást”. Ő is az apja nyomdokain halad. Az „esztergályosból – némi munka melletti tanulás árán – mérnök lett”. „1953-ban kapott diplomát”, „a magas szinten képzett kádernek” Jászberényt szánták. 1854-ben főmérnök lett, 1955-ben igazgató. 1957-ben indul meg „az elektromos hűtőszekrények gyártása”. A Heller-Forgó hűtőtorony termékük „1958-ban a Brüsszeli Világkiállításon aranyérmert nyert”. A gyár „1964. januártól Lehel Hűtőpépgyárként működött, Jászberény lett a központ, ettől kezdve ide tartoztak a budapesti és a sárvári gyáregységek is. Gorjanc igazgató is előbbre lépett, vezérigazgatói teendővel bízta meg a miniszterium”. „1967-ben teljes jogú parlamenti mandátumot szerzett”. „A hetvenes évek közepére Gorjanc befolyása a csúcsra ért, akkorra egyértelműen tagja lett a magyar elitnek”. Gorjanc idejében, „Az adott időszakban látványos jóléti beruházásokat hajtott végre a Hűtőpépgyár”.
(folytatás a 28. oldalon)

(folytatás a 27. oldalról)

Kiss Erika újságíró, helytörténeti kutató *Jászárokszállás zsidóságának emlékeiből* értekezik. A betelepülésről, a Jászágban szolgált rabbikról, az árok-szállási zsidók emlékeiről, a 2000-ben megjelent *Emlékképek* kiadványról. A dolgozatot a *Barangolás a temetőben* zárja. A hat rabbi egyike Kálmán Ödön, aki *A zsidók letelepülése a Jászágban* (1916) című művében pótolhatatlan adatokat, információkat közöl az életükről.

Vincze János Farkas történész munkája *A jászladányi zsidóság politikai szerepvállalása*. Többek között ír a betelepülés nehézségeiről, a holokausztig vezető útról, a Kossuth-kultuszról, a megmaradásért való lavírozásról, a kommunista szerepvállalásról.

„Összességében elmondható, hogy a jászladányi zsidóság széles politikai palettán mozgott, a szélsőséges baloldali irányzatoktól az apolitikuson át az egészen konzervatív, néha már-már nacionalista jobboldalig. Jól kitűnik az is, hogy mennyire az egyéni döntések, a családi háttér, a szocializációs környezet a meghatározók, és nem a sokat hallatott sztereotípiák”.

Cseh Dániel történész politikatörténeti írása az *Önkormányzati választások Jászberényben (1890–1902)*. A *hideg polgárháború időszaka*. A kiegyezés előtti politikai kultúra felvázolása után a századvégi pártcsatározások részletekbe menő kusza, szövevényes küzdelmeiről szól. Kiemeli az úri párti Elefánthy Sándor és a paraszt párti Koncsek István szerepét, majd a Szabadelvű Párt térhódítását, gróf Apponyi Albert Nemzeti Pártjának és a Szabadelvű Pártnak az egyesülését 1900-ban.

Kókai Magdolna etnográfus *Az emberélet fordulóihoz fűződő hiedelmek a Jászágban (születés, házasság, halál)* témával foglalkozik a hagyományos paraszti társadalomban. A gazdag tárházú babonás hiedelemvilág mágikusan befolyásoló eljárásainak sorát nyitják meg a *születés* témakörén belül *A lakodalmon végzett mágikus cselekvések*.

Ezt követik *A terhességhez és szüléshez kapcsolódó hiedelmek*, illetve *A gyermekágy időszakához és a kereszteléshez kapcsolódó hiedelmek*. A *házasság* körében tárgyalja az ismerkedést, a szórakozási alkalmakat, a szerelmi kötések, a jegyességet, az esküvő napján történeteket. A *halál* kapcsán a halál előjeleire, a halál beálltára, a halott mellé helyezett tárgyakra, a halott lelkére vonatkozó hiedelmeket részletezi a szerző. Szükséges néhány példát is idéznünk. „*Ha születés-*

kor az újszülött nagyon sír, goromba lesz, ha kicsit, szelíd lesz”. „*A lányok cédulákra férfineveket írtak, és belegyűrték egy-egy gombócba, amelyik a főzésekor legelsőnek feljött a víz tetejére, az rejtette a jövődéli nevét*”. A kiszemelt legény megszerzésére való volt a megétegetés: ilyenkor a lány *bájolót* tett a legény étékébe vagy italába, például a pogácsába belesütötte a szeméremszőrzetét. A „*fiúutód születése érdekében azt tanácsolták a férjnek, hogy kössön kőzöccsacskót a nemi szervére*”. Analógiás mágia: „*Petrezselymet kellett vóna lopni, akkor nagyhajú babája lett vóna*.” Érintkezési mágia: „*ha az anyát terhessége alatt megdobják, vagy ráesik valamely tárgy, és hirtelen oda-
kap, a születendő gyereken ugyanott és ugyanolyan alakú anyajegy lesz*”.

Bartha Júlia etnográfus, turkológus témája a *Keleti hatás a népviseletben – a cifraszűr példája*. „*A szűr, ez a jellegzetesen magyar pásztorviselet szűrposztóból vagy abaposztónól készült nagy gallérú viseleti darab*”. Figyelemre méltó, hogy „*a kisázsiai törökök máig viselt pásztor-köponyegét aba-nak hívják*”. „*A szűr első írásos említése is csak a 16. század elejéről való, az 1526–1541 között íródott Kazinczy Codex említi. 1570-ből való: „Nicolaus Zywbabó*”. „*A szűr szabását a 19–20. századi darabokból ismerjük. Nem lehet tudni, hogy a megelőző századokban milyen ruhafélékben lappangott. A 19. században a magyar parasztság viselete volt*”. „*A szűröket a galléron, az elejen, az oldaltoldásként szolgáló aszajon és az ujjak végén díszítették*”. A szűrök díszítései tájtipusokban és a tájtipuson belül is különböznek egymástól (Jászág, Alföld, Debrecen, Hajdúság, Bihar-Erdély, Felföld, Dunántúl, illetve egyes kun városok sajátos díszítései). A „*cifraszűr viselete a 21. században újra feltámadt*”, „*a Hortobágyon immár évente, június utolsó hetében megrendezik a cifraszűr-találkozót*”.

Mészáros Márta etnográfus dolgozata a *Lakodalmi sütőasszonyok a Kiskunság falvaiban és mezővárosaiban*. Elgondolkodtató hatással érzékelteti, hogy a lakodalom „*hogyan lett egy hagyományokat ápoló, a családi összetartozását erősítő tevékenységből a különlegességet, az egyediséget, sőt a különbséget kiszolgáló üzleti vállalkozás*”. Megváltozott a lakodalmak tartásának ideje és helye. Az 1940-es évek végéig még erősen élt a hagyomány. „*A menyasszony rokonai a lányos család vendégei voltak, míg az esküvő után a menyasszony a férje házába és családjához ment ünnepelni. Éjfélkor a menyasszonyos ház vendégei átmentek a vőlegényes házhoz, őket nevezték kárlá-*

tóknak, majd együtt mulatott tovább a vendégsereg. A Felső-Kiskunságban úgy mondták, hogy mire a feketőre került a sor, addigra átvitték a menyasszonyos háztól a süteményeket”. És elmaradhatatlan volt a lakodalmi *kulcsos kalács*, amelyet *rostélyosnak* is neveztek.

Az 1950-es években és az 1960-as évek elején a „*legfontosabb változás a közös vacsora volt*”. (...) *Legtöbbször a ház udvarán felállított sátorban tartották a lakodalmat. A tevőleges munkának hathatós irányításra volt szüksége. A pörköltfőzést a főzőemberre bízta a család, míg a többi étel elkészítésének tevékenységére fogadták fel a főző- vagy sütőasszonyt*”.

Az 1960-as évektől azután a sátoros lakodalmak mellett megjelentek a kultúrházakban, vendéglőkben tartott ünnepélyek. „*A családi főzés fokozatosan elmaradt*”. Az ezredfordulón pedig „*a hivatásos cukrászok veszik át helyüket*”. Régebben a sütőasszonyoknak „*kézzel írott receptes füzetek*” volt. Régebben „*a vendégek >összehordták<a lakodalmi ételek alapanyagát, majd közösen elkészítették*”. „*Aprósütemények mellett külön szerepelt az újasszony éjjeli kínálós süteménye, amely lehetett hagyományosan rétes, majd ezt felváltotta az >Őszibarack< vagy más különleges sütemény*”. Mindezek helyét „*lassan a nagytömegű termékeket előállító vállalkozások veszik át*”.

A kötetzáró dolgozat **Virágné Juhász-Nyitó Klára** etnográfus, zenepedagógus műve. A címe: *Jászági hagyományok fenntartásának lehetőségei az óvodapedagógiában*. Az országos alapprogramba (játék, verselés, mesélés, ének, zene, énekes játék, gyermektánc, rajzolás, mintázás, kézimunka, mozgás, a külső világ tevékeny megismerése, munka jellegű tevékenységek, a tevékenységekben megvalósuló tanulás) – frappáns módon, nagyszerűen be lehet építeni a jászági meséket, népi gyermekdalokat, gyerekjátékokat is. Megjelenhetnek itt például az időjósok, a fiús játék (a kukoricaszárból készített szekér), a lányos játék (a csuhéból készített baba), az *Adj, király katonát* mozgásos népi játék, a *Dombon török a diót* énekes játék és a találós kérdések egész sora.

Azt hiszem, ez a könyv igen színes képekkel gazdagító örökítés. Nagyon jó szolgálatot teljesít, és helyell-közzel nagyon jól hasznosítható a közoktatásban is.

Rideg István
ny. magyar-történelem szakos középiskolai tanár